

Patriarkatets slut? Tros-satser à la Castells.

KARIN WIDERBERG

Karin Widerberg har läst kapitel 4 «Patriarkatets slut: sociala rörelser, familj och sexualitet i informationsåldern» i Manuel Castells bokverk Informationsåldern, band 2 Identitetens makt, Daidalos förlag. Frågan hon ställer sig är om Castells, som informationsålderns Marx, har något att bidra med för kvinnorrättslig forskning.

Manuel Castells' stora arbete «Informationsåldern» är ett försök på att berätta den «stora historien». Igen. Det var det vi gjorde på 70-talet. Åttitalets uppgör med marxismen lämnade fältet öppet för post-strukturella perspektiv, vilka per definition utdömde dylika historier (de stora) både vetenskapligt och politiskt. Det var – menade man – bara en annan form av makt-utövning och som intellektuella borde vi dekonstruera meningssammanhang och störa och oroa, istället för att vara de styrandes hantlangare. Efter ett par decennier med dekonstruktion och lokala historier, tycks nu flera av de gamla travarna mena att tiden är inne för de stora historierna igen. Medan vi varit upptagna av språk, text, mening och skillnader och variationer så har – hävdar tex Balibar (1995) – kapitalet fått härja fritt och länkat oss samman (via global ekonomi) och gjort oss mer lika varandra än någonsin. Denna diskrepans mellan vad de intellektuella och kapitalet är upptagna av, är en farlig paradox som förtjänar att problematiseras. Och när nu såväl ett vetenskapsteoretiskt fundament – new realism – som teoretiska ansatser börjar utmejslas, är det ett både glädjande och efterlängtat tecken. Frågan är

bara om dessa nya försök, förmår förhålla sig till och integrera de senaste decenniernas intellektuella debatter och den kunskap och de insikter som dessa gett oss. För gör de inte det, så har de knappast en chans att vinna fram, varken hos den gamla eller den unga garden. Och det är mot denna bakgrund jag bedömer Castells' projekt – som helhet – som föga framgångsrikt. Tyvärr.

Jag har läst hans del om «Patriarkatets slut: sociala rörelser, familj och sexualitet i informationsåldern» (kap 4 band 2) med blandade känslor. Som en gammal 68:are med bakgrund i marxistisk och feministisk teori är jag fostrad och tränad att se efter de stora linjerna. Och i varje fall under ett decennium var jag aktivt involverad i den sk patriarkatteoridebatten, innan den dog ut i mitten på 80-talet. Det var därför av nyfikenhet och med spänd förväntan som jag kastade mig över detta nya försök, skrivet för det nya årtusendet och av en man! Och som dessutom utlovade en bevisning av patriarkatets snara undergång! Det borde väl vara något för kvinnorrättslig forskning!?

Det första som slår en är formen. Här uppställs teser som belägges med statistik och teoretiska resonemang, bägge av högst

varierande slag. Det är statistik från olika länder och världsdelar, vars jämförbarhet är diskutabel. Och det är feministiska resonemang från 80-talet, från oss vita kvinnor i västvärlden. Statistik är ju alltid intressant – inte minst för att det finns så många sätt att tolka den – och det värmer så klart ett feministiskt hjärta, att en man har läst «våra» feministiska klassiker. Men att han i gammal marxistisk 70-tals anda bedriver entydiga cirkelresonemang – endast empiri som belägger tesen plockas ut – istället för att ställa frågor som utforskas brett och där motsägelser uppmärksammas och inte osynliggöres. Även om man vill driva en tes – vilket är hans syfte – så måste man diskutera och vara öppen för det som kan tala mot den, om man vill uppnå trovärdighet. Annars blir läsaren bara provocerad och då kan även de bitar som faktiskt är intressanta och viktiga, kanske åka ut med badvattnet. Detta ska jag här försöka att undgå, även om jag alltså menar att hans form och sätt att arbeta är passé. Castells har – på trots härav – nämligen några intressanta poänger.

Castells' tes (i denna del) är att patriarkatet – som enligt honom har sin rot i familjestrukturen – både utmanas och upplöses som en följd av «omvandlingen av kvinnors arbete och deras medvetande» (s. 147). Orsakerna till att det händer just nu anger han vara; ekonomisk och teknologisk omvandling, feminism och en globaliserad kultur.

Utifrån denna tes går han så igenom statistik och litteratur på ändringarna i familjestruktur, omvandlingen av kvinnors arbete samt feminism som rörelse och idégrundlag. Och när ändringarna är dokumenterade – fler skilsmässor, fler ensamstående mödrar med barn, fler ekonomiskt oberoende

kvinnor och jämställdhet som ideologi och norm – har han bevisat sitt påstående; patriarkatet är på upphällningen. Problemet är bara att dessa ändringar – som i och för sig är intressanta – ej står i vare sig ett teoretiskt, historiskt eller kontextuellt odiskutabelt förhållande till Castells' utgångspunkt rörande patriarkatet; d.v.s. påståendet att dess kärna utgöres av familjstrukturen. Familj som begrepp och realitet med den innebörd vi i vår kultur lägger i den, delas inte av majoriteten av jordens befolkning – inte idag och ännu mindre historiskt. Och ändå – med andra former för produktionens och reproduktionens organisering – är kvinnorna underordnade och/eller förtryckta av män. Det är kanske mer fruktbart att se familjen som en utav patriarkatets former och nedslagsfält än som dess kärna. Patriarkatet antar många skepnader och anlägger man ett mer globalt perspektiv och inte bara använder sig av global statistik, så kan man konstatera att de tendenser som Castells menar talar för patriarkatets upplösning, lika mycket är ett tecken på patriarkatets upplösning. I de samhällen och kulturer, t.ex. i Afrika, som har haft en matriarkal samhällstruktur – i bemärkelsen att kvinnan har haft makten över mat och liv, inklusive sitt eget – innebär den globala kapitalismen att de underläggs patriarkala strukturer. Det vill säga, den ekonomiska utveckling kan sålunda på en och samma gång både underminera och stärka kvinnor och mäns ställning gentemot varandra. Både lokalt och globalt.

Själv tror jag att det är heterosexualliteten som utgör patriarkatets kärna. Sexualitet som dominans och underordning, nedfälld genom (köns-) skillnad, utmanas och upplöses dock knappast vare sig av kvinno- eller

homorörelser, vilket Castells hävdar. Särskilt de sistnämnda innehåller fraktioner som företräkar «valfri» sexuell dominans- och underordning (t.ex. mellan vuxna och barn). I tillägg är homo-rörelsen i ett globalt perspektiv knappast av den betydelse som Castells tycks tillmäta den genom sina utförliga redogörelse av gay-culturen i San Francisco. Därmed inte sagt att inte «queer theory» och kultur utgör en spännande utgångspunkt för kritiken av heterosexism. Det är bara det att (hela) svaret ligger inte (bara) där, varken teoretiskt eller politiskt. I tillägg härtill är inte Castells' arbete det rätta stället, om man vill få en inblick i Queer theory (se t.ex. istället den norska tidskriften Kvinneforskning nr 3-4/00), till det är den alltför oiniterad och utdaterad.

Tar man utgångspunkt i sexuell dominans och underordning, kan man med rätta fråga sig om den har minskat eller ökat, globalt och lokalt. Den globala ekonomin och teknologin har utan tvekan – och även här finns statistik, även om den inte tas upp av Castells – gjort kvinnokönet till lönsam buisness world-wide och web-wide. I det avseendet har den sexuella exploateringen av kvinnor och barn ökat, snarare än minskat, vilket knappast kan tolkas som en «utmaning eller upplösning av patriarkatet». Lokalt visar forskning tex i våra nordiska länder knappast på någon minskning av sexualiserat våld gentemot kvinnor och barn. Att föreställningen om den sk sexuella jämställdheten bidrar till att dölja press och förtryck, tyder dessutom ungdomsforskningen på.

Med andra ord; man kan lyfta fram en mängd förhållanden och statistik som kan användas som belägg för att patriarkatet lever i sitt bästa välmående, om än i andra

och mer «moderna» framträdelseformer än tidigare. Jag finner inget teoretiskt, historiskt eller kontextuellt belägg för vare sig hans utgångspunkt (familjen är patriarkatets kärna) eller för dess relation till «bevisen». Men «bevisen» är intressanta i sig och förtjänar vidare utforskning. Vad innebär t.ex. det ökade antalet skilsmässor med åtföljande seriemonogami för dominans-underordningsrelationen mellan könen? Har det gjort parterna mer jämställda ekonomiskt, arbetsmässigt och sexuellt? Vi kan inte utgå ifrån att det är det som sker. Från egen forskning har jag sett att bilden är långtifrån entydig. Äldre män som gifter om sig med yngre kvinnor kan tillåta sig en mer traditionell arbetsdelning än det de kanske hade i tidigare äktenskap, pga sin högre ålder och den yngre kvinnas energi. Yngre män som själva är skilsmässobarn är aktivt jämställda för att förhindra skilsmässa. Och yngre kvinnor som haft heltidsanställda mödrar, tar ut «kontantstøtte» (norsk betald omsorgsledighet) och stannar hemma med barnen. Listan skulle kunna göras längre men budskapet är i allafall klart – det är inte tal om en entydig utveckling.

Menar jag då ej att man ska försöka fastställa överordande mönster och sammanhang? Och att patriarkatet är evigt och kvinnan alltid offer?

Jag tror att det idag mer än någonsin behövs macroanalyser av just innebörden och effekterna av det vi kallar globalisering, «ny» ekonomi etc. Men jag tror att de måste öppna för utforskning av skillnad, variationer och motsägelser lika mycket som likhet, enhetlighet och entydighet. Det handlar inte om antingen eller, om att vara modernist eller postmodernist. Eller om likhet – särart, som valet under (mans-)liberalismen

har formulerats för oss kvinnor. Man kan hävda rätten att vara en annan annan (another other) och stå för ett tredje alternativ. Och det tror jag vi kommer att få se exempel på framöver, även om inte Castells kan räknas dit.

Jag tror också att vi kan finna exempel på ökad jämställdhet på olika områden och i olika samhällen och kulturella kontexter, särskilt om vi håller oss till sk moderna samhällen. Men då ska vi inte bortse ifrån att kvinnorna i det förmoderna ofta här hade en starkare ställning än den de fick i och med övergången till det moderna samhället. Kvinnors subjektstatus går med andra ord inte nödvändigt hand i hand med den sk utvecklingen, vilket marxister och socialister så gärna velat tro. Och de tendenser vi idag ser mot ökad jämställdhet, handlar inte bara om kvinnors medvetande och handlande men även om männen. Hoppet för jämställdhet ligger lika mycket hos de unga i jämställdhet uppfostrade männen som önskar nära relationer både till kvinnor och barn. Denna grupp intar en traditionell kvinnoposition i arbetslivet idag

och utgör kvinnornas främsta allianspartner gentemot kapitalets omätliga krav. Castells ser dem inte men det är denna grupp och inte homserna – som är de moderna kvinnornas hopp. Och att kvinnor och män närmar sig varandra, när det gäller arbetets omfattning och inriktning – både det produktiva och det reproduktiva – tror jag är en hoppfull förutsättning för en gemensam kamp mot såväl patriarkat som en kapitalism som tycks göra oss alla till slavar (d.v.s. vi äger ej vår tid). Det sistnämnda är min tes, som återstår att bevisas...

Referenser

- Balibar, Etienne (1995); artikel i *Differences* vol 7 no 1
Castells, Manuel (1998); *Informationsåldern. Ekonomi, Samhälle och kultur, band 2 Identitetens makt*, Göteborg: Daidalos AB

Forfatteropplysninger:

Karin Widerberg är professor vid Institutt for sociologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo